

ciaris (cap. IV), i hi veu la vigència de les lleis visigodes en alguns casos: l'estat mental, l'edat, el sexe, la condició social del testador (bàsicament homes i dones de l'aristocràcia laica o religiosa). Quant al beneficiari, remarca que no es pot parlar de l'hereu, figura aquesta que no apareixerà fins al segle XIII.

Al capítol V hom estudia els beneficiaris de les herències (successió forçosa, beneficiaris amb o sense parentiu amb el testador), per passar a l'anàlisi dels objectes deixats (béns immobles i mobles) i dels drets i obligacions contrets per la transmissió (cap. VI).

A continuació (cap. VII) es contemplen les diposicions testamentàries, quant a llur naturalesa jurídica, les diposicions sense caràcter patrimonial, les condicions en el testament, relativament freqüents, i la possibilitat de la substitució del beneficiari en el cas que aquest no pugui acceptar els béns o no vulgui fer-ho.

I, finalment, l'execució testamentària a través dels «marmessors que tenen atribuïda una *potestas* sobre l'herència que distribueixen» (cap. VIII), sovint rebuda oralment, l'actuació jurídica dels quals és considerada pels historiadors del dret com una «caracteristique du droit médiéval catalan».

Gairebé la meitat d'aquesta investigació està formada per la publicació de 137 diplomes, numerats, presentats amb la seva data, una introducció breu, el lloc on es troben, una descripció, l'aparat crí-

tic i les referències bibliogràfiques (Apèndix I).

L'apèndix II està format per cinc quadres estadístics relatius a les dades de contingut que ofereixen els diplomes que publica. L'obra es clou amb un Índex de toponímia i onomàstica també referit al recull documental esmentat. Ambdós apartats fan molt utilitzable aquesta obra.

Des del punt de vista metodològic, el doctor Antoni M. Udina i Abelló estableix una pauta a seguir en tota investigació seriosa: la presentació de les fonts escrites sobre les quals hom investiga. En aquest cas, les fonts documentals estan escrites en llatí altomedieval, aspecte aquest que l'autor tracta d'una manera exemplar i demostra el domini que té de la llengua i del bagatge històrico-jurídic que comporta; ensems, ens permet d'admirar la seva objectivitat i d'avaluar el tractament crític i respectuós d'un text antic.

Pere Villalba i Varneda

Barry BALDWIN
Suetonius

Adolf M. Hakkert Publisher.
Amsterdam 1983, 579 pp.

B. Baldwin ens ofereix amb aquest llibre el seu enorme treball sobre Suetoni, el primer fet en llen-

gua anglesa sobre aquest escriptor llatí. L'obra s'estructura seguint dos eixos: el primer considera el fet que Suetoni «pot ser deplorable» quant al contingut i l'opinió, i l'altre que la biografia i la història són complementàries i no rivals.

El llibre és constituït per set capítols i un apèndix. Cada un d'ells és per ell mateix un treball coherent i definit que podria ser independent.

El primer capítol ens presenta Suetoni com a persona i escriptor, plantejant sobretot les incògnites de la seva vida. Consta dos fets: que Suetoni va dedicar les biografies imperials al prefecte Septicius Clarus, i que tots dos, Septicius Clarus i Suetoni, van ser destituïts per Adrià el 122. Mitjançant citacions de Suetoni mateix que es refereixen a ell, dedueix que era *adulescens* l'any 88. Per les cartes de Plini ens assabentem del caràcter de Suetoni i del seu *cursus*. Baldwin no fa una biografia del biògraf, sinó que presenta diferents aspectes de la seva vida segons les fonts de què disposa: data i lloc de naixement, estudis, amistats, mecenatges, la caiguda en desgràcia i la datació dels dotze cèsars. Cal remarcar l'opinió de Baldwin sobre la composició de les *Vides dels dotze Cèsars*: segons ell, les biografies júlio-claudianes formen un grup diferent de les altres; la duració, els detalls, la documentació, són molt més extenses en les sis primeres vides.

El segon capítol es titula «La biografia a Roma». Baldwin fa una petita història de la biografia i dels

biògrafs romans, per tal de demostrar que Suetoni no és l'únic biògraf del seu temps, sinó que segueix una llarga tradició romana. Veiem una extensa llista de biògrafs i autobiògrafs que encapçala Varró, fins arribar als contemporanis de Suetoni. Servint-se de Plini el Jove, Baldwin recorda molts noms, partint de Varró, Santra, Hyginus i Nepos. Es clou aquest capítol amb la comparació entre Suetoni i Plutarc, en el sentit que Suetoni no era pas antigrec, però Plutarc era el seu competidor més fort. Hi trobem també un petit record de les dones que van fer biografia a Roma.

Les fonts i els mètodes de Suetoni els trobem al tercer capítol. Baldwin vol fer aquí un estudi profund sobre les relacions entre Suetoni i Tàcit, en el sentit de qui va seguir qui, si Suetoni a Tàcit o a l'inrevés; el camí que recorre per aclarir aquest punt, d'altra banda impossible d'esbrinar, és l'estudi de les fonts de Suetoni. Una per una estudia les vides dels emperadors en relació a les fonts utilitzades, i va comparant-les amb les dades de Tàcit. Per a Juli Cèsar constata l'ús de Ciceró i anomena uns quants personatges. Suetoni prescindeix de les *acta*, potser en funció del pas del temps i de la destrucció de documents pels incendis. Es fa ressò de moltes fonts imprecises i sense gaire criticisme. Per a August, Baldwin troba un munt de fonts literàries i documentals. Destaca l'ús de les cartes d'aquest emperador per a les biografies dels altres emperadors, i

les de M. Antoni per a la vida privada d'August.

Tiberi és un emperador que no va tenir bon nom; per tant, les fonts que emprà Suetoni són també hostils; destaca el recurs a les fonts anònimes, els *fasti* i *acta publica*, les cartes d'August, i, per a la mort, la versió de Sèneca. Suetoni i Tàcit tenen les mateixes fonts.

En el cas de Calígula hi ha un documentat estudi sobre el lloc de naixement, amb les fonts, moltes vegades innominades, que segueix. Sobre el possible assassinat de Tiberi comès per Calígula no fa servir noms concrets: *sint quidam auctores...* Però tampoc Tàcit dóna noms en el cas de la mort de Claudi. Suetoni no aprecia el treball literari de Claudi, i si el cita és per declarar-lo *inepte*, encara que Claudi i August són les úniques fonts amb nom d'aquesta biografia. Totes les fonts són coincidents en la biografia de Neró. Tàcit tampoc ofereix divergències.

A partir d'aquí, Baldwin aprofita per oferir les diferències que troba entre les sis primeres biografies i les sis darreres, i planteja el problema de la continuïtat en Suetoni; és a dir, creu que les sis darreres vides van ser escrites abans que les altres, tot formant un cos amb el *De viris*. De la resta dels emperadors té ja informacions de primera mà dels avis i familiars que van viure de prop aquells esdeveniments. Com a conclusió d'aquest capítol, Baldwin dubta de l'honestat de Suetoni en el tractament de les fonts sense nom, i torna a

l'enfrontament amagat entre Suetoni i Tàcit. No considera Suetoni com un biògraf professional en el sentit modern de la paraula.

El títol del quart capítol és «Suetoni i els Cèsars». Baldwin ofereix al lector una visió molt particular de les relacions entre Suetoni i els seus biografiats. La figura de Tàcit n'és el contrapunt. Comenta les vides una per una; la intenció de Suetoni és ser imparcial i fred, però entre línies Baldwin llegeix les seves preferències i antipaties. Les vides de Juli Cèsar i d'August formen un conjunt a part, perquè són els únics que han conegut la república. August comença sent un jove molt dur i acaba sent un vell benevolent, al contrari de Tiberi. Calígula i Neró són com Tiberi, Claudi se li assembla en certs aspectes. Domicià és, en part, una barreja de Calígula i Neró. Vespasià i Galba són avars. Les edats són, sempre, punts de comparació.

La vida de Claudi és, per Baldwin, la més pobre. Per tractar les vides de Galba i Otó refereix un apèndix. Els Flavis són la família que va salvar Roma. Malgrat el comportament de Domicià, Suetoni no el tracta malament, tot i que anuncia la vinguda d'uns prínceps que seran millors. Baldwin dubta si aquests serien Nerva, Trajà o Adrià.

En el cinquè capítol, «Temes i opinions», Baldwin presenta els temes que Suetoni tracta més sovint i, per tant, l'opinió que en té. És una lectura diferent, que permet conèixer uns aspectes nous de Suetoni. Els temes triats per fer

aquest tractament són la institució del principat i, per contra, la llibertat que es perd amb ella; l'ordre eqüestre; la plebs; els lliberts; les llibertes; les dones; l'exèrcit; els diners i l'economia; l'administració de les províncies; la toponímia i geografia; les ètnies; els jueus; els cristians; els somnis i presagis; la religió tradicional; la literatura; les arts i la retòrica.

Baldwin considera Suetoni com una alternativa necessària i salvable a Tàcit per als estudiosos del principat Romà del segle XX.

Del *De viris illustribus* se n'ocupa Baldwin al sisè capítol. Bàsicament, tot aquest tema es fonamenta en dos punts: l'anàlisi del contingut del que resta (*De grammaticis* i *De rhetoribus*) i les seves possibles connexions amb el *De vita Caesarum*. Baldwin insisteix en la falta de cronologia en l'elaboració dels dos llibres; no creu que Suetoni fos un innovador, sinó més aviat un continuador de la línia de compiladors de retrats —com Varró, Nepos, Santra, Atticus i Aulus Gelli, gènere, el de la biografia, essencialment romà. Quant als poetes, fixa la seva atenció en la diferència de llargada de les vides i descriu les actituds dels Cèsars envers els poetes. Un comentari molt interessant apunta la possibilitat que el *De vita Caesarum* i el *De viris* formessin part d'un mateix cos. Tots els biografiats tenen lloc en el comentari de Baldwin; és més, fa palès el món romà de la cultura. Pel que fa al lèxic, trobem una llista de paraules només registrades en el *De viris*, i la constata-

ció anecdòtica que unes paraules (*nimis*, *propterea* i *utilis*) no consten en la *Vida dels Cèsars*.

Per últim el setè capítol, titulat «Tècniques, estil i llenguatge», ens mostra un Baldwin que no vol fer de crític amb Suetoni; s'estima més fer un treball d'anàlisi i classificació de l'estil i la lingüística. Tornem a veure la seva teoria dels dos grups de vides i de l'anterioritat de les sis darreres vides en matèria de composició. Presenta una altra llista de paraules que comencen per la lletra *a*, i es poden veure les paraules que només es troben a les vides dels Juli-Claudians, o només a les sis darreres, o fins i tot només a cada una de les vides. La seva conclusió és posar en relleu les diferències de llargada de les llistes de paraules. Quant a l'estructuració de les vides, Baldwin prefereix estudiar-la partint d'uns temes prefixats, com els somnis, les morts, les descripcions físiques, les vides sexuals... Conclou que: «similar themes, similar techniques». Trobem, a la fi d'aquest capítol, les seves conclusions i opinions finals sobre Suetoni: per Baldwin, no va ser un gran biògraf, la seva tècnica era limitada, com millor s'expressava era amb impressions afectives. Hi troba elements d'ètica i de retòrica. Indica Baldwin que la primera lectura deixa una impressió de treball poc fet i mal construït, senzill i ingenu; una segona lectura, però, permet veure més el fons. Malgrat el poc coneixement de la vida de Suetoni, s'hi pot entreveure un caràcter complicat i versàtil, una

gran afecció a fer la seva carrera alternant llibres i homes, arxius i corts, erudició i intriga, les embranzides de l'èxit i l'amargor de l'eclipsi.

Com a cloenda del llibre es presenta un apèndix amb un tractament més aprofundit de les vides de Galba i Otó. La curta extensió d'aquestes vides i l'interès personal de Suetoni fan que Baldwin s'hi dediqui més a fons.

Cada capítol és acompanyat de notes bibliogràfiques. La bibliografia és al dia i molt correcta, i fa esment d'E. Cizek, el llibre del qual, *Structures et Idéologie dans «Les Vies des Douze Césars» de Sueton* no pot comentar, perquè va sortir quan la seva obra era ja molt avançada.

A. Valls

***Epigraphie hispanique.
Problèmes de méthode
et d'édition***

Publications du Centre
Pierre Paris núm. 10.

París 1984, 427 pp., 34 lám.

Tenemos en este volumen las *Actas de la Mesa Redonda Internacional del C.N.R.S.* sobre «Epigrafía hispánica. Problemas de Método y de edición», organizada por la Universidad de Burdeos III los días 8, 9 y 10 de diciembre de 1981, con la colaboración del Centro Pierre Paris, la Universidad

Autónoma de Barcelona y la Asociación internacional de Epigrafía griega y latina.

Abrió los trabajos de la mesa redonda P. Le Roux con una introducción general sobre «E. Hübner ou le métier d'epigraphiste», en la que se hace la evocación emocionada del gran epigrafista y su trabajo a lo largo y ancho de la Península con los resultados de su gran obra, de la que surge, junto a los trabajos de Mommsen, la sistematización y auge de la epigrafía.

Los temas de estudio se dividieron por apartados. En cada uno de ellos se presentó la correspondiente ponencia seguida de su discusión pertinente y, si procede, la aportación de comunicaciones relacionadas con ella. Los diversos apartados en que se estructuraron los trabajos y los estudios presentados fueron los siguientes:

Epigrafía y manuscritos

M. MAYER, Epigrafía hispánica y transmisión literaria con especial atención a la manuscrita (Discusión). A. DONATI, Una silloge manoscritta di iscrizioni romane della Spagna del XVII secolo: breve notizia.

G. FABRE, Accursius, Hübner et l'epigraphie de Conimbriga. J.N. BONNEVILLE, Apropos de l'exploitation de livres anciens par E. Hübner: Les «Antigüedades» de Ambrosio de Morales (1575) (Discusión).

Epigrafía y soporte arqueológico

A. ÁLVAREZ PÉREZ, Estudio de los materiales lapideos presentes en la epigrafía de Cataluña (Discusión). J.N. BONNEVILLE, Le sup-